

Александра Фостиков*

Историјски институт
Београд

РАЗРЕШНО ПИСМО ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ СТЈЕПАНА ВУКЧИЋА КОСАЧЕ ЗА ЦАРИНИКА ПАОКА МИКОЈЕВИЋА

6. јун 1443, Цимовски

Сажетак: Рад садржи издање, дипломатичку анализу и снимак преписа разрешног писма (разрешнице рачуна) великог војводе Стјепана Вукчића Косаче за цариника Паока Микојевића, на име царина које је држао у закупу. Иако данас није познато које царине су у питању, из самог акта сазнајемо да га је у Дубровник доставио Радич Групковић, као и да је писмо било запечаћено, о чему сведоче и пратеће белешке. Посебно интересантан детаљ у акту представља коришћење латинизма *финермисионе* (лат. *facere finem et remissionem*), дословно „учинити крај и повлачење“.

Кључне речи: Стјепан Вукчић Косача, Босна, Паоко (Павко) Микојевић, Дубровник, царина, разрешно писмо, препис, оригинал.

Разрешна писма, односно разрешнице рачуна, издавана су поводом закупа царина, а ради поравњања након савјивања дугова. Познато је да су издаване по обављеном послу, као доказно средство. Најпре су регистроване у општинским дубровачким књигама, по закону града Дубровника из 1341, а затим, према обичају, предаване самом царинику, који их је закупљивао. Разрешнице су могле бити једноделне и дводелне, а у датом случају у питању је једноделна разрешница, издата само на име Општине, у класичној краткој форми писма-признанице.¹ Издата је, како се сазнаје из самог писма и пратећих белешака сачињених током регистрације, ради поравњања између великог војводе Стјепана Вукчића Косаче и његовог цариника пучанина Дубровчанина Паока Микојевића, а у Дубровник ју је донео војводин посланик Радич Групковић. Иако данас није познато које царине су у

* Ел. пошта: aleksandra.fostikov@iib.ac.rs.

¹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 67, 68, 154, 301, 603 (докторска дисертација у рукопису); А. Фостиков, *Разрешница краља Остоје Дубровнику о рачуну Палка Вучевића за царину у Дежевицама*, ГПБ 11 (2018) 77–78.

питању, а сам Паоко није познат из других извора, из самог писма, као и из регистрационе белешке, сазнајемо да је оно било и запечаћено.²

У писму се налазе и два податка од посебног значаја. Најпре, то је коришћење латинизма *финермисионе*, као назива за коначни рачун,³ а затим и помен места издања – Цимовски, чији је ово једини помен у ћириличким босанским актима, а његова убикација изазвала је малу полемику у литератури.⁴

Опис преписа

Разрешно писмо великог војводе Стјепана Вукчића Косаче за цариника Паока Микојевића⁵ сачувано је у препису Николе (Никше) Звездића у архивској књизи *Diversa notariae* 27 за 1443. годину (f. 10v), која се чува у Државном архиву у Дубровнику.

Писмо је пропраћено са две белешке на староиталијанском језику. Тако се изнад писма налази најпре детаљна белешка о наредби да се сачини препис и његовој регистрацији, како је то и био обичај. Иста белешка доноси кратки садржај и опис акта, а из ње сазнајемо и да је разрешно писмо написано на словенском језику, као и да је било запечаћено. Нажалост, опис Вукчићевог печата није сачуван. Датум регистрације писма, написан на почетку ове белешке, сведочи да је препис начињен 25. јуна 1443. године. Друга кратка, маргинална белешка, записана с леве стране преписа, такође према обичају, указује на то да је оригинал писма предат Паоку Микојевићу, коме је и био намењен.

Ранија издања

М. Пуцић, *Српски споменици* II, 103–104, бр. 120; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 58, бр. 657; М. Вркović, *Srednjovekovna Bosna i Hum. Identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 224 (регест); *Isti*, *Srednjovekovna Bosna i Hum. Identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 313 (регест); *Isti*, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava Dubrovniku*, Mostar 2011, 171–172, br. CLXXVI (латинична транслитерација); Е. Kurtović, А. Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne* 3 (*Ispisi iz knjiga notarijata Državnog*

² О личностима поменутих у писму и пратећим белешкама видети ниже, као и у поглављу *Просопографски подаци*.

³ Видети у поглављу *Установе и важнији појмови*.

⁴ Видети у поглављу *Топографски подаци*.

⁵ Видети у поглављу *Просопографски подаци*.

arhiva u Dubrovniku 1370–1529), Sarajevo 2021, 409, no. 686 (само пропратне белешке).

До сада је писмо великог војводе Стјепана Вукчића Косаче, као и пропратне белешке Никше Звездића, у целини, на основу непосредног увида у Рускову књигу, приредио Медо Пуцић, док је Љубомир Стојановић објавио само писмо. С обзиром на то да су основне разлике између ових издања добро познате, оне нису овде посебно назначене, посебно зато што нема одступања која мењају смисао текста, изузев у једном случају када Пуцић изоставља читање реда бр. 7, вероватно грешком. Издања и регести Милка Брковића приређени су на основу Стојановићевог издања, те, као и оно, доносе само разрешно писмо, али не и пратеће белешке. Коначно, само пропратне белешке доносе Есад Куртовић и Асим Пецо, чије је читање у појединим детаљима нешто другачије од Пуцићевог.

Приложено издање приређено је на основу снимка начињеног у Државном архиву у Дубровнику 2010. године.⁶

Текст писма и пратећих белешки**

Староиталијанска белешка изнад преписа:

1443 die 25 Junii. |2| Per lo comandamento de miser lo Rector e del suo Menor consiglio comandorno |3| a me Nicolao Stella a registrar letera sotoschrita de voievode Stepan |4| la qual fo açeta per lo consiglio como lo ditto voieuoda fa fin remision |5| a Paocho Michoievich e chomole contento de lui de tuti li daciai che |6| tene lo dito Paocho como apare in letera schiavonescha schrita |7| del suo schrivan cola sua bolla. Adusse Radiç Grupchovich.

Текст писма:

Ѓдѣ гв[спо]д[и]на Степана кнезѣ и властелѣм[ъ] дѣбровачѣѣм[ъ].
|2| Да к вамѣ ѣ зѣнанкѣ како Паока дѣбровчанина |3| царьника мога ѣслободихѣ и човека слободьнога |4| ѣчинихѣ[ъ] ѣда свакога дѣога ѣнѣ намѣ почтено |5| плати. И ѣчинихѣ ш нимѣ финеремисионе и таи |6| лист ѣдахѣ по Радичѣ Грѣпковику да га да |7| вашемѣ господствѣ верованѣм[ъ] с нашом[ъ] печатю⁷

⁶ Овом приликом захваљујем се колегама Н. Исаиловићу и Н. Порчићу на подацима и документима коришћеним у овом раду, као и на уступању снимака.

** Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин Голубовић.

⁷ Ред бр. 7 изостављен је у Пуцићевом издању; видети: М. Пуцић, *Српски споменици* II, 103.

|8| ѡтѡвреномѡ. Писано въ лѣта гѡ[спо]дна рожьсѡва |9| Хрьстова на .ч̄.ѡ̄.м̄.
г̄. лѣ[то] м(ѣ)с(ѣ)ца юниа .ѡ̄. дань |10| на Цимовскѡ.

Маргинална староиталијанска белешка лево од преписа:
Per (!)⁸ Paoco |2| Michoevich.

Превод писма и пратећих белешки

Белешка изнад преписа:

1443, дана 25. јуна. По заповести господина ректора и његовог Малог већа, наређено је мени, Николи Звездићу да региструјем ниже написано писмо војводе Стјепана, које је примљено од стране Већа како је речени војвода разрешио рачуне Паока Микојевића и како је задовољен за све царине које је Паоко држао, како се види из писма, написаног на словенском, које је написао његов писар и [запечатио] његовим печатом. Доставио Радич Групковић.

Текст писма:

Од господина Степана кнезу и властели дубровачкој. Да вам је на знање како сам Паока Дубровчанина, цариника мога, ослободио и човеком слободним учинио – све дугове поштено нам је платио. И учиних са њим финеремисионе, и тај лист послао сам по Радичу Групковићу да га да вашем господству овереног нашим печатом, отвореног. Писано лета господњег од рођења Христа, 1443. године, месеца јуна, 6. дана, на Цимовску.

Белешка лево од преписа:
За Паока Микојевића.

Дипломатичке особености

Ово кратко разрешно писмо, сачувано у аутентичном препису Никше Звездића, названо листом, отвореним листом,⁹ на основу самог преписа нема инвокацију, иако би у датом случају могло да се ради о „контаминацији“, насталој услед преписа,¹⁰ те започиње кратком интитулацијом,¹¹ у којој се

⁸ Иако пише рег, исправно би било рго.

⁹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 287.

¹⁰ Исто, 309

¹¹ Исто, 325.

велики војвода Стјепан Вукчић Косача назива само *господином*, а наставља се такође само кратком инскрипцијом, без икаквих епитета.

Потом долази промулгација, у исто тако скраћеној форми, у комбинацији са глаголом *знати*,¹² затим следе експозиција и диспозиција у чврстој целини, из којих сазнајемо да је у питању разрешно писмо, којим се потврђује да је коначни рачун на име најма царина Паоко Микојевић у потпуности исплатио, те да је рачун и поравнан у потпуности. Иако се ни у писму ни у пратећим белешкама не наводе поименично царине које су се налазиле у закупу, из диспозиције сазнајемо да је ово разрешно писмо у Дубровник послато преко Стјепановог посланика, Радича Групковића.¹³ Оно што представља посебну занимљивост у оквиру текста овог документа јесте употреба латинизма *финермисионе*, који одговара термину који Звездић користи за коначни рачун – *fin remision* (уобичајено, латински: *facere finem et remissionem*, дословно „учинити крај и повлачење“).¹⁴

У акту су наведени датум и место. Датум је састављен од месеца, исписаног словима, дана у месецу и године од рођења Христа, за које је коришћена бројна вредност слова, при чему је и слово Ч коришћено за број хиљаду, што заједно са ером од Христовог рођења спада у најучесталије обрасце датирања у босанским актима.¹⁵ Како из акта сазнајемо, издат је у Цимовском.¹⁶

На крају треба истаћи да, иако ово разрешно писмо није сачувано у оригиналу, те није могуће расправљати о његовим спољним карактеристикама, захваљујући податку из писма, као и пажљивој забелешци Никше Звездића, данас знамо да је било оверено печатом великог војводе Стјепана Вукчића Косаче. Нажалост, Звездић није оставио опис печата, те данас не знамо којим је од три Стјепанова печата из тог времена било запечаћено.¹⁷

¹² Исто, 395.

¹³ Видети у поглављу *Просопографски подаци*.

¹⁴ О упливу страних термина у босанска акта видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 250–251.

¹⁵ Исто, 493, 503.

¹⁶ Видети у поглављу *Топографски подаци*.

¹⁷ Сачувана су три војводска печата Стјепана Вукчића Косаче, која је упоредо користио до проглашења за херцега. Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1970, 73–74, са старијом литературом.

Просопографски подаци

У претходним свескама *ГПБ* већ су помињане личности: **велики војвода Стјепан Вукчић Косача, Никола (Никша) Звездић, Радич Групковић**. Видети: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10 (2017); ГПБ 10–16, према регистрима.

Паоко Дубровчанин (Микојевић) (Paoco Michoievich, Michoievich), 5, 6 (ред у белешци изнад преписа), 2 (ред у писму), 1, 2 (ред у белешци лево од преписа) – Паоко Микојевић, Дубровчанин, цариник великог војводе Стјепана Вукчића Косаче. На основу чињенице да се уз његово име не налази титуларно коришћена реч господин, односно *seg*, као и да се наводи као Паоко Дубровчанин у разрешном писму, без презимена које би стајало у случају да је у питању припадник патрицијског слоја, у питању је био пучанин. Не помиње се у другим документима.

Извори: М. Пуцић, *Српски споменици II*, Биоград 1862, 103–104, бр. 120; Е. Kurtović, А. Ресо, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne* 3, 409, no. 686.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови: **господин, ректор, кнез у Дубровнику, властела у Дубровнику, Мало веће, војвода, велики војвода, разрешно писмо, лист, отворени лист, цариник**. Видети: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина и установа, просопографских и топографских података, који су објашњени у првих десет бројева „Грађе о прошлости Босне“*, ГПБ 10 (2017) *passim*; ГПБ 10–16, према регистрима.

финермисионе (fin remision), 4 (ред у белешци изнад преписа), 5 (ред у писму) – завршни рачун, разрешење рачуна (латинизам). Уобичајено, латински: *facere finem et remissionem*, дословно „учинити крај и повлачење“.

Литература: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 250–251.

Топографски подаци

Цимовски, 10 (ред у писму) – сматра се да је у питању Цимовски град, на десној обали Неретве, на ушћу Радобоље или негде у Циму. Некада се налазио у Жупи Вечерић, а данас је то место Цим (Цимљани), једно од предграђа Мостара. Овој могућности први је поклонио пажњу М. Динић, а

деталјнију идентификацију спровео је П. Анђелић. Осим у овом акту, помиње се и у повељи Алфонса V из 1444. године, као Cimiacho Vbrecinich, castello et contato. Под називом Цимљани помиње се у сумарном попису санцака Босне, из 1468/69. године.

Литература: М. Динић, *Земље Херцеге Светога Саве*, Глас СКА 182 (1940) 189–190; М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 27; Р. Anđelić, *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 1982, 131–132; А. Milošević, Ž. Peković, *Povijesne i arheološke potvrde za srednjovjekovni Mostar*, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja 35 (2006) 15–17, са изворима и старијом литературом; Р. Anđelić, М. Sivrić, Т. Anđelić, *Srednjovjekovne humske župe*, Mostar 1999, 172–173; D. Pinjuh, *Nahija Mostar u svjetlu prvih osmanskih popisa*, Hercegovina 26–1 (2015) 157.

Aleksandra Fostikov

Institut d'Histoire
Belgrade

LETTRE DE QUITTANCE DU GRAND VOÏVODE STEFAN VUKČIĆ KOSAČA EN FAVEUR DU PERCEPTEUR PAOKO MIKOJEVIĆ

Cimovski, 6 juin 1443

Résumé

L'article présente l'édition critique, l'analyse diplomatique et le commentaire d'une lettre de décharge (quittance de comptes) du grand voïvode Stefan Vukčić Kosača, émise le 6 juin 1443 à Cimovski, en faveur du citoyen bourgeois de Dubrovnik et percepteur Paoko Mikojević. Le document est conservé sous forme de copie réalisée par le notaire de Dubrovnik Nikola (Nikša) Zvijezdić dans le registre *Diversa notariae* 27 (f. 10v) des Archives d'État de Dubrovnik. La lettre était, comme l'indique son contenu et comme le confirment les notes annexes en ancien italien, scellée du sceau de Vukčić et fut apportée à Dubrovnik par son envoyé Radič Grupković.

Le contenu de l'acte révèle qu'après l'apurement des comptes de douane, le voïvode Stefan Vukčić Kosača libéra Paoko Mikojević de toute dette, confirmant que celui-ci avait honoré loyalement l'ensemble des obligations découlant de l'affermage des douanes. Le document constitue un exemple classique de quittance unipartite rédigée sous la forme brève d'une lettre-reçu adressée au recteur et à la noblesse de Dubrovnik. Un élément particulièrement notable est l'emploi du latinisme *finermissione* (lat. *facere finem et remissionem*), désignant la clôture définitive des comptes, c'est-à-dire le « terme et la remise ». Cette occurrence lexicale témoigne de l'influence de la terminologie latine dans les actes médiévaux bosniens rédigés en cyrillique. La date et le lieu d'émission sont indiqués selon la formule usuelle de la chancellerie bosnienne – « l'an du Seigneur 1443, au mois de juin, le sixième jour » – avec la mention du lieu « à Cimovski », qui constitue l'unique occurrence de ce toponyme dans les sources cyrilliques connues. Sur la base des recherches et analyses antérieures (Mihailo Dinić, Pavao Anđelić, entre autres), il est admis qu'il s'agit d'un site autrefois situé dans la župa de Večerić, correspondant à l'actuel Cim, faubourg de Mostar.

La lettre comporte des éléments diplomatiques typiques: une intitulation brève (« de la part du seigneur Stefan »), une inscription et une promulgation abrégées, ainsi qu'une exposition et une disposition qui forment ensemble un acte clair de règlement des relations financières entre le seigneur et le fermier des douanes. Elle ne comporte pas d'invocation, ce qui peut être dû à la nature de la copie. L'acte se conclut par une formule relative au sceau et à l'envoi de l'original aux autorités de Dubrovnik, confirmant ainsi sa fonction publique et probatoire. L'importance de ce document est multiple : il éclaire la pratique administrative et juridique de la chancellerie de Stefan Vukčić Kosača, constitue

un témoignage rare de l'emploi de latinismes dans des chartes cyrilliques, et conserve la seule mention du toponyme Cimovski dans la documentation diplomatique originale.

Mots-clés: Stefan Vukčić Kosača, Bosnie, Paoko (Pavko) Mikojević, Dubrovnik, douanes, lettre de décharge (quittance), copie, original.

